

METODICKÉ OTÁZKY TVORBY SYSTÉMU UKAZATELŮ PLÁNOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO ROZVOJE

Z. Krůček

KRŮČEK, Z. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Metodické otázky tvorby systémů ukazatelů plánování sociálního rozvoje*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd. 16, 1980 (1) : 3-12.

V současném období, kdy zhruba končí experimentální ověřování plánování sociálního rozvoje, se intenzivně pracuje na definitivním návrhu začlenění plánování sociálního rozvoje do soustavy plánovitého řízení zemědělství na sedmou pětiletku. Základní otázkou je především výběr optimálních a vhodných ukazatelů postihujících sociální rozvoj a dále vypracování soustavy orientačních normativů k zvoleným ukazatelům. Z těchto hledisek je systém ukazatelů plánování sociálního rozvoje předmětem širokého zájmu teorie i praxe. Dosaavadní práce ukazují, že jde o složitý úkol, jehož konečné racionální řešení je možné očekávat až po zkušenostech a výsledcích ověřování v sedmém pětiletém plánu. Při řešení úkolu uplatňují autoři různé způsoby řešení. V předloženém příspěvku se vychází z takového pojetí systému ukazatelů, kdy výsledným cílovým ukazatelem sociálního rozvoje je způsob života, který je tvořen pěti hlavními komponentami: prací ve společenské výrobě, sférou zvyšování kvalifikace, sférou volného a mimopracovního času, účastí na řízení a samosprávě a sférou rodinného života. V dané etapě výzkumů, kdy cílový ukazatel způsob života není ještě komplexně prozkoumán, existují ovšem ještě v navrhovaném systému nepokrytá místa, která je nutno postupně odstraňovat se zdokonalováním teorie i praxe sociálního řízení a plánování.

sociální řízení; sociální plánování; tvorba a konstrukce ukazatelů; zemědělský podnik

ND 9/16

Sociální rozvoj představuje relativně samostatnou oblast společenského života, s vazbami na ostatní jeho sféry a s jejich vzájemným prolínáním. Hlavní cílovou funkcí sociálního rozvoje je všestranný rozvoj člověka a utváření jeho uvědomělého, aktivního, socialistického vztahu k práci. K naplnění těchto cílů směřuje jednak zdokonalování životních a pracovních podmínek lidí a dále vytváření podmínek pro vývoj třídní a sociální struktury společnosti k její sociální stejnorodosti (homogenitě), odstraňování rozdílů mezi prací duševní a fyzickou, mezi městem a vesnicí.

Sociální oblast obsahuje sociální vztahy jako specifický typ společenských vztahů (tzv. sociální vztahy v užším smyslu) mezi lidmi a jejich kolektivy jako stálými nositeli kvalitativně různých druhů práce (kteří mají různá postavení ve společenské dělbě práce) a lišícími se (v závislosti na tom) životní úrovní a postavením ve společnosti. Člověk tedy ze sociálního hlediska, z hlediska plánování sociálního rozvoje, musí být zkoumán jako nositel určitého druhu práce ve společenské dělbě práce

a z toho vyplývající kvalitativní úroveň jeho společenského postavení. Tyto aspekty se pochopitelně týkají i kolektivních společenských subjektů — pracovních kolektivů jako základních buněk společenské organizace práce.

Vydeme-li z určující role ekonomiky ve společenském vývoji, je zřejmé, že sociální rozvoj

- je podmíněn hospodářským rozvojem,
- je zároveň aktivním činitelem dalšího hospodářského rozvoje, neboť ovlivňuje rozhodující složku výrobních sil — člověka,
- naplňuje a uskutečňuje základní principy socialistické společnosti.

Socialismus je historicky vyšším typem společenského pokroku zejména proto, že živelné působení a střetávání různých společenských sil postupně nahrazuje cílevědomým plánovitým řízením všech stránek společenského života v jejich komplexnosti. Ústředním cílem socialistické společnosti je, jak již bylo konstatováno, všestranný rozvoj člověka. Tento základní, dlouhodobý cíl má v jednotlivých etapách výstavby socialistické společnosti postupné dílčí cíle, které odpovídají reálným možnostem ekonomiky, dosaženému stupni rozvoje výrobních sil a dosaženému stupni rozvoje životní úrovně v jednotlivých jejích složkách.

V současné etapě rozvoje společnosti se mění jednotlivé dílčí cíle takto:

- jednotlivé složky životní úrovně je třeba rozvíjet výrazněji pod zorným úhlem představ o socialistickém životním způsobu;
- jednotlivé složky životní úrovně je třeba rozvíjet komplexně a ve vzájemných vazbách;
- je třeba zásadně řešit otázky ochrany a rozvoje životního prostředí;
- řešit problematiku seberealizace člověka tak, aby se práce stala základní formou seberealizace;
- cílevědoměji řešit dělbu práce mezi rodinou a společností;
- vytvářet předpoklady pro racionální využívání volného času;
- cílevědomě vyrovnávat pracovní podmínky v rámci podniku, mezi podniky i mezi jednotlivými odvětvími.

V období 5. a 6. pětiletky došlo a dochází k významnému posunu i v sociálním postavení pracujících v zemědělství. V uplynulých letech došlo i k vytvoření příznivých předpokladů pro cílevědomé a plánovité řízení sociálního rozvoje — ve všech organizacích byly sestaveny komplexní programy péče o pracovníky, více než ve 30 organizacích byly sestaveny a jsou experimentálně ověřovány plány sociálního rozvoje kolektivu pracovníků a do myšlení většiny vedoucích pracovníků na podnikové i nadpodnikové úrovni vstoupila potřeba cílevědomě řídit sociální rozvoj. Tyto subjektivní předpoklady, společně s dříve uvedenými objektivními, vyvolávají naléhavý požadavek plány sociálního rozvoje kolektivů pracovníků včlenit do plánovací soustavy, jako rovnocennou součást výrobního a finančního plánu.

Dosavadní plány sociálního rozvoje pracovních kolektivů a komplexní programy péče o pracovníky jsou v zemědělských podnicích, stejně jako v ostatních odvětvích národního hospodářství, zpracovány jako samostatné dokumenty. Nevyhnutelnost jejich sladení s ostatní řídicí a plánovací činností v podnicích je sice proklamována, avšak konkrétní realizační formy tohoto propojení nejsou doposud dostatečně propracovány a tento stav podstatně snižuje účinnost plánovaných opatření i významnost zpracovovaných programů a plánů. Mezi nedořešené problémy pak patří i to, že v řadě podniků plán sociálního rozvoje nevychází důsledně z hospodářského plánu a z plánu technického rozvoje. Nedostatečná propracovanost všech nevyhnutelných vazeb a vztahů způsobuje pracovní a kompetenční duplicitu a nejasnosti, snižuje zodpovědnost příslušných podnikových útvarů a funkcí. Jestliže se ovšem plán sociálního rozvoje má včlenit do jednotné plánovací soustavy, není možné plánování sociálního rozvoje nadále rozvíjet jako specifickou podnikovou činnost, nýbrž je nutné propracovat soustavu ukazatelů po vertikální linii, navázat na územní plánování národních výborů a odvětvové plánování ostatních rezortů.

V současném období se intenzivně pracuje na začlenění plánování sociálního rozvoje do soustavy plánovitého řízení zemědělství. To předpokládá mimo obsahové zdůvodnění výběr ukazatelů a jejich formální uspořádání. Z tohoto hlediska se nabízí v podstatě dvě varianty:

- I. Včlenit ukazatele sociálního rozvoje do stávajících částí ročních a pětiletých plánů, což předpokládá jejich dokompletaci, v řadě případů i přeformování.
- II. Soustředit ukazatele sociálního rozvoje do relativně samostatné, nedílné součásti ročních a pětiletých plánů.*)

METODICKÝ PŘÍSTUP K ŘEŠENÍ PROBLÉMU)**

Systém ukazatelů plánování sociálního rozvoje je v současném období předmětem širokého vědeckého i praktického zájmu. Již první kroky při vypracování celkové koncepce systému ukazují, že jde o složitý úkol, při jehož řešení je možné uplatnit různé způsoby řešení. Předkládaný příspěvek vychází z takového pojetí systému ukazatelů, kdy výsledným cílovým ukazatelem sociálního rozvoje je způsob života.

Charakter systému je dán tím, k jaké typologii by bylo žádoucí dospět. Proto dříve než je možné hovořit o ukazatelích sociálního rozvoje, je nutné vytvořit typologii cílového ukazatele, tj. způsobu života.

1. Předpokládá se, že způsob života jako celek se skládá z několika prvků — druhů činnosti, z nichž každý zastává ve vztahu ke způsobu života celkově speciální funkci. Proto musí být typy způsobu života vytvářeny se zřetelem k přínosu v š e c h jeho složek do k a ž d é h o vyčleněného typu.

2. Vychází se z toho, že existuje určitý soubor druhů činnosti, podle něhož může být způsob života popsán. Součástí tohoto souboru jsou jednak druhy činnosti, pokládané za hlavní pro způsob života (např. práce ve společenské výrobě, společenskopolitická činnost aj.), jednak druhy činnosti, které jsou typické právě pro určitou sociální skupinu obyvatelstva a odlišují její způsob života od způsobu života jiné skupiny obyvatel.

3. Cílově je způsob života vysoce vyspělý a harmonický. Avšak v období jeho utváření se jednotlivé složky u různých skupin obyvatelstva rozvíjejí nestejně. Vývoj způsobu života je proces postupného přecházení každé jeho složky i veškeré životní činnosti jako celku ke stále vyšším stupňům rozvoje. Vzhledem k tomu je možné tvrdit, že rozdíly ve způsobu života různých skupin obyvatelstva jsou dány stupněm rozvoje hlavních druhů činností, které jsou jeho součástí.

4. V souladu s těmito teoretickými předpoklady je nutné rozčlenit práce na typologii obyvatelstva do dvou velkých etap.

První etapa zahrnuje vytváření typologií podle jednotlivých složek, tj. získání charakteristik obyvatelstva podle každé složky způsobu života zvlášť. Tak např. typologie podle složky „práce ve společenské výrobě“ poskytuje „pracovní“ charakteristiky pracovníků podle kvalifikace a pracovních podmínek.

Druhá etapa zahrnuje vytváření vícesložkových typologií, tj. získání více-rozměrových charakteristik obyvatelstva současně podle všech druhů činnosti, jež tvoří součást způsobu života a jež se rozlišují stupněm jejich rozvoje. Existuje např. typ lidí, u nichž je vysoce kvalifikovaná duševní činnost spjata s dostatečně urbanizovanými životními podmínkami, avšak pasívními a jednotvárnými formami trávení volného času. Jiný typ tvoří lidé, zabývající se vysoce kvalifikovanou fyzickou prací, kteří jsou sice aktivnější ve volném čase, avšak mají málo urbanizované životní podmínky.

V první etapě je tedy nutno rozpracovat ukazatele, sloužící k zoperativnění každé složky způsobu života zvlášť — lze je nazvat analytické ukazatele, neboť jednak jsou výsledkem rozkladu výchozího pojmu „způsob života“, jednak představují způsob života prostřednictvím jeho dílčích složek. Ve druhé etapě je nutno z takto získaných analytických ukazatelů vypracovat ukazatele agregované neboli typologické, jež reprezentují vícesložkové typy způsobu života.

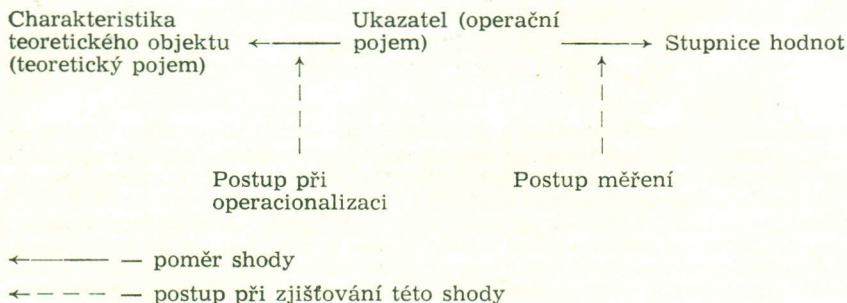
*) Podle předběžného návrhu metodiky plánu kádrové, personální a sociální práce na 7. pětiletku, který byl předložen FMPSV vládě ČSSR, se směřuje k institucionalizaci II. varianty.

**) Metodický přístup k řešení problému vychází z metodického postupu použitého na pracovištích AN SSSR a tento postup byl aplikován na podmínky československé vesnice a zemědělského podniku. Vytvořený systém byl prvně ověřen při zpracování experimentálního plánu sociálního rozvoje OP Státní statky Sokolov na léta 1976—1980.

CHARAKTERISTIKA PRACOVNÍHO POSTUPU

Způsob života obyvatelstva jako zvolený cílový ukazatel sociálního rozvoje existuje jednak ve formě abstraktního objektu, reprezentovaného teoretickým schématem, jednak ve formě empirického objektu, jehož prostřednictvím získáváme obraz reálného života, tj. každodenní činnosti obyvatelstva. Do jaké míry abstraktní objekt odpovídá objektu empirickému, zjišťujeme tak, že určitou charakteristiku abstraktního objektu můžeme porovnat s určitou charakteristikou objektu empirického.

Charakteristika empirického objektu není ničím jiným než ukazatelem, který jednak jako nástroj měření má stupnici hodnot a postup měření, jednak poskytuje empirický obraz určité charakteristiky abstraktního objektu. Jinými slovy, ukazatel tvoří součást teoretického schématu zkoumaného objektu a zároveň toto schéma předkládá na úrovni empirických závislostí:

Nejdůležitější vlastností ukazatelů, jejichž souhrnem vzniká jejich množství systém, je jejich schopnost úspěšně řešit vytyčenou vědeckou nebo praktickou úlohu. Hovoříme-li o sociálním ukazateli jakožto prvku systému, musíme v souvislosti s tím pamatovat na to, že je buď cílevědomě vybrán z mnoha ukazatelů, jež jsou v rámci informační základny k dispozici, nebo je vytvářen na základě teoretického schématu.

Vytváření systému ukazatelů prochází dvěma stadii, z nichž první stadium tvoří teoretické práce. Její podstatou je vymezení hlavního pojmu a jeho rozklad, tj. vyčlenění složek, po jejichž změření lze usuzovat na stav objektu jako celku. To předpokládá rozvedení náplně příslušného pojmu prostřednictvím posloupnosti charakteristik všech jeho prvků — nejabstraktnějšími (v nichž je vymezen) počínaje a prvky, které mohou být vyjádřeny přímo ukazateli, konče. Každá teoretická charakteristika objektu z celé řady vyčleňovaných je při tom vymezována jako abstraktní ve vztahu k po ní následující a jako konkrétní ve vztahu k předchozí.

Poněvadž každá charakteristika je zaznamenávána prostřednictvím pojmu, vyčleňuje se v prvním stadiu systém pojmů, jenž vyjadřuje náplň zkoumaného objektu a s nímž je nutné dále operovat prostřednictvím systému ukazatelů. Dají-li se vyčleněné pojmy zoperativnit, je to jednak důkaz správnosti rozkladu základního pojmu a volby jeho teoretických charakteristik, jednak podklad pro volbu ukazatelů a jejich výchozího množství. Ve druhém stadiu jsou vytvářeny a uspořádány sociální ukazatele v takovém počtu, aby mohly být plně obsáhnuty charakteristiky způsobu života, stanovené v prvním stadiu.

CHARAKTERISTIKA VÝSLEDKŮ

Způsob života byl definován jako systém pěti druhů činnosti, který zahrnuje práci ve společenské výrobě (pracovní podmínky), mimopracovní podmínky a práci v domácnosti, zvyšování kvalifikace, využití volného a mimopracovního času a účast na řízení a samosprávě.

Spojivosti způsobu života lze zachytit díky tomu, že všechny druhy činnosti, které tvoří složky způsobu života, mají stejnou strukturu a vzájemně souvisejí díky standardnímu souboru prvků, z nichž jsou vytvořeny. Je tudíž třeba tyto prvky vytypovat a vyjádřit je příslušnými pojmy a ukazateli. Souhrn pojmů, označujících normalizovaný soubor prvků každého druhu činnosti, je možné nazvat jako logické schéma jejich popisu.

Logické schéma, vypracované pro charakteristiky pěti složek způsobu života, zahrnuje čtyři pojmy, definované u každého druhu činnosti a používané k jejich popisu:

1. náplň činnosti — kvalitativní charakteristika, odlišující příslušný druh činnosti od všech ostatních;

2. délka trvání činnosti — kvantitativní charakteristika, vyjádření množstvím času, vynaloženého na příslušný druh činnosti v průběhu určitého časového cyklu, nebo četností na jednotku času (den, týden, měsíc aj.);

3. místo činnosti — prostorové hledisko, uvádějící obec, v níž se činnost uskutečňuje a organizaci (podnik);

4. hodnota činnosti — její zařazení do stupnice individuálních hodnot, jež se řídí potřebami příslušné činnosti a touto činností jsou uspokojovány.

Tento soubor pojmů jednak zachycuje nejvýznamnější prvky druhů činnosti, jednak umožňuje jejich symetrický popis a tudíž i zjišťování spojitostí mezi nimi. Strukturalizací jednotlivých druhů činností bylo získáno 24 prvků činnosti. Takto jsou získány charakteristiky 1. stupně, které je třeba v další etapě změřit.

Každou charakteristiku 1. stupně lze měřit více způsoby. Výsledkem této etapy prací jsou charakteristiky 2. stupně, tj. podklady pro vytváření stupnic, pomocí nichž je možné změřit charakteristiky 1. stupně. Každé z nich může odpovídat jedna nebo několik charakteristik 2. stupně.

Poté je třeba vytvořit charakteristiky 3. stupně, což znamená rozvedení každé charakteristiky 2. stupně do konkrétnějších charakteristik, odpovídajících znakům zkoumaného obyvatelstva.

Stupnice musí být vytvářeny tak, aby nejen vyjadřovaly diferenciaci obyvatelstva podle zvolených znaků, ale také umožňovaly jeho uspořádání podle stupně vyspělosti jeho způsobu života. Proto musí být každá stupnice také nositelem informace o stupni vyspělosti příslušné činnosti, všechny stupnice pak — o úrovni způsobu života jako celku.

Tímto způsobem se získá počet stupnic, který se zhruba rovná počtu charakteristik 2. stupně. Rozdíl mezi počtem stupnic a počtem charakteristik nutno přičítat tomu, že mnohdy jsou získávány stupnice vícerozměrné (například stupnice vysoce kvalifikovaná duševní práce — středně a méně kvalifikovaná fyzická práce). Přitom postup při vytváření primární jednorozměrné stupnice podle jednoho a jediného podkladu působí dojem zredukovanosti. Vypracované charakteristiky umožňují přistoupit rovnou k měření, zjišťování a plánování analytických ukazatelů sociálního rozvoje.

Charakteristika 1. stupně	Charakteristiky 2. stupně — podklady pro stupnice	Charakteristika 3. stupně — stupnice
Náplň práce	funkční druh vykonávaných prací kvalifikovanost (požadované vzdělání) charakter práce	— vedoucí pracovní podniků a specialisté — THP — dělníci — vyučení — nekvalifikovaní pracovníci — vysoká škola, střední škola, odborné učiliště, kursy, všeobecné vzdělání — duševní — fyzický (manuální a mechanizovaný)

METODICKÝ POSTUP VYTVÁŘENÍ TYPOLOGICKÝCH UKAZATELŮ PLÁNOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO ROZVOJE

Vytváření analytických ukazatelů plánování sociálního rozvoje je specifické tím, že přitom převládá analýza, tj. rozklad zkoumaného objektu na systém analytických pojmů a ukazatelů, charakterizujících jednotlivé složky způsobu života. V etapě typologických prací převládají na rozdíl od toho postupy, spojené se syntézou, tj. vytvářením složitých ukazatelů, z nichž už žádný neoznačuje jednotlivé složky nebo charakteristiky, nýbrž typy způsobu života, zjištěné spojováním četných složek — práce, volného času, studia, běžných úkonů, účasti na společenské činnosti. Analytických ukazatelů, uspořádaných ve formě teoretických stupnic, se v této etapě používá jako stavebního materiálu pro získání typologických ukazatelů. Vypracovat tyto ukazatele znamená tudíž získat složité stupnice na základě jednoduchých stupnic, vypracovaných v analytické etapě. Tyto složité stupnice a příslušné ukazatele jsou po informační stránce obsažnější a umožňují popisovat obyvatelstvo podle několika stránek jeho způsobu života najednou. Vypracovávání typologických ukazatelů se skládá ze tří postupů.

První postup směřuje k získání složitých stupnic pro zkoumání každé logické charakteristiky činnosti (náplň, délka trvání, místo a hodnota). V této etapě získáváme průmětem stupnic, vytvořených podle různých podkladů (charakteristiky 3. stupně), výsledné stupnice pro zkoumání náplně (trvání příslušného druhu činnosti, místa působení a hodnoty pro jedince). Abychom například posoudili náplň práce určitého obyvatele, musíme mít k dispozici ukazatele, charakterizující funkční druh vykonávané práce, její odbornost a současně charakter. Ukazatele, zachycující výsledky tohoto zkoumání, obsahují podrobnější informaci, než je informace výchozí, poněvadž typologický ukazatel vystihuje jedince nejen z hlediska jeho dílčích charakteristik, ale také specifického prolínání těchto charakteristik. Tak například typologický ukazatel náplně práce je jeden — rozdělení pracovníků podle kvalifikace, druhu a cha-

rakteru práce. Přitom umožňuje vyčlenění, vytypování lidí s odlišnými hodnotami všech tří analytických ukazatelů současně. Celkově typologické ukazatele tohoto druhu umožňují roztrždit obyvatelstvo podle náplně každého druhu činností, jejího trvání, místa a hodnoty.

Druhý postup zahrnuje vypracování stupnic pro prozkoumání každého ze šesti druhů činnosti celkově. Předpokládá syntézu všech složitých stupnic pro každou dílčí činnost. Tyto stupnice pro jednotlivé složky jsou určeny k diferenciaci obyvatelstva podle všech logických charakteristik určitého druhu činnosti současně.

Nutno říci, že počet kombinací, k nimž lze dojít kombinováním stupnic náplně, délky trvání, místa a hodnoty každé s každou, je dosti značný. Přitom se docela dobře může stát, že některé z nich vyjdou naprázdno, poněvadž se mezi obyvatelstvem nenašel kontingent, který by příslušná kombinace znaků popisovala.

Třetí postup souvisí se zpracováním vícesložkové typologie podle způsobu života jako celku. Ani jedna z jednosložkových typologií totiž není informativní, pokud jde o způsob života jako celek. Výsledkem práce musí být popis obyvatelstva ve formě skupin s odlišnými charakteristikami v pěti vymezených složkách. Typologický ukazatel, odpovídající tomuto vícesložkovému typu, musí vyjadřovat specifickou kombinaci uvedených druhů činnosti u různých skupin obyvatelstva. Cíl je tu týž — ze všech možných kombinací těchto druhů činnosti (teoretické typy) vybrat pouze typické pro současné obyvatelstvo, které je diferencují podle způsobu života. Zjištěná diferenciaci obyvatelstva podle způsobu života je výsledkem nestejnomyšlného rozvoje různých druhů činnosti obyvatel.

Ke zjištění charakteru diferenciaci obyvatelstva podle způsobu života se zřetelem k nerovnoměrnému rozvoji různých druhů činnosti, musíme zjištěné typy uspořádat na stupnici rozvoje tak, že u každého případu vyčleníme rozvinuté, středně rozvinuté a slabě rozvinuté typy. Jako formální kritérium tohoto uspořádání slouží počet složek s vyššími, středními a nižšími kategoriemi. Rozvinutější a méně rozvinuté typy jsou přitom zároveň také shodnější v tom smyslu, že kategorie druhů činnosti, které jsou jejich součástí, patří do stejné úrovně. Slabě rozvinutý typ způsobu života je mimo jiné charakterizován tím, že koncentruje nižší kategorie všech nebo četných druhů činnosti — málo kvalifikovanou práci, nízkou úroveň společenské aktivity, pasivní a jednotvárné trávení volného času, málo komfortní životní podmínky. Na rozdíl od toho rozvinutý způsob života je charakterizován vysoce kvalifikovanou duševní prací, aktivní účastí na řízení, rozmanitým a aktivním odpočinkem a komfortnějšími životními podmínkami.

Jak je vidět, jsou tyto typy určovány soubory ukazatelů zjištěných v analytické etapě výzkumu způsobu života. Avšak v typologické etapě mění svou funkci i informační kapacitu:

1. jsou nyní nositeli informace nejen o jednotlivých charakteristikách obyvatelstva, ale nepřímou i o příslušném typu způsobu života;

2. nabývají smyslu pouze v kombinaci s jinými ukazateli, vytvářejícími příslušný typ. Tak například analytický ukazatel vysoce kvalifikované duševní práce se v typologické etapě stává ukazatelem rozvinutého typu způsobu života. Je informativní (pokud jde o tento typ) pouze v systému, tj. ve spojení s ostatními ukazateli: hojným používáním slu-

žeb, poskytovaných příslušnými institucemi, aktivnějšími a tvořivějšími formami trávení volného času aj.

Tato skutečnost je příznačná pro dosavadní úroveň výzkumu způsobu života, kdy se všechny složky zkoumají jako rovnocenné. Na vyšší úrovni výzkumu bude pravděpodobně nutné vyčlenit dominantní složku způsobu života. Hlavními typologickými ukazateli pak budou charakteristiky této dominantní činnosti jakožto nositele většího množství informace o typu jako celku.

CHARAKTERISTIKA ZÍSKANÉ SOUSTAVY UKAZATELŮ

1. Uspořádání systému. Systém pojmů a ukazatelů, vytvořený po zvládnutí všech popsaných postupů, má tuto strukturu: na rámcový pojem způsob života je napojeno pět mikrosystémů, z nichž každý reprezentuje ukazatele jedné složky způsobu života: práce ve společenské výrobě, práce v domácnosti a mimopracovní podmínky, zvyšování kvalifikace, volný a mimopracovní čas a účast na řízení a samosprávě.

Každý z těchto mikrosystémů, odpovídajících analytickému stadiu výzkumu způsobu života, je uspořádán ve formě stromu s hierarchickou strukturou: pojmy a ukazatele jsou spojeny vertikálními vazbami, které odpovídají za sebou následujícím postupům zpracování charakteristik různého stupně. Pojmy každého z mikrosystémů jsou zoperativněny prostřednictvím ukazatelů, které zachycují rozdělení obyvatelstva v souladu s charakteristikami každé z pěti složek způsobu života.

Typologické ukazatele jsou vytvářeny transformací struktury analytických ukazatelů: rozvětřující se soustava ukazatelů (podle úrovně) postupně přechází do soustavy typologických ukazatelů. Počet takových ukazatelů je mnohem menší než počet ukazatelů analytických, třebaže jejich informační hodnota je podstatně větší, neboť vyjadřují složité rozdělení obyvatelstva v závislosti na spojení jednoduchých charakteristik.

2. Obsahová úplnost systému. Systém zahrnuje prvky činnosti, které ve svém souhrnu tvoří hlavní obsah, náplň způsobu života libovolné skupiny obyvatelstva v současné socialistické společnosti. Tak lze zjistit, jaký je stupeň diferenciací obyvatelstva podle způsobu života, tj. vyčlenit skupiny obyvatelstva s odlišným způsobem života, pokud jde o 1) stupeň rozvoje a 2) stupeň sladění, harmoničnosti jeho složek. Zároveň lze zachytit specifičnost způsobu života určité skupiny obyvatelstva na rozdíl od způsobu života jiné skupiny.

3. Logická úplnost systému. V zásadě jsou zoperativněny všechny analytické charakteristiky (pojmy). Avšak některé zařazené ukazatele nutno považovat za hypotetické. Třebaže pro každou charakteristiku bylo zjištěno, kterého typu ukazatele nutno použít, některé dosud nejsou zpracovány. Platí to zejména o typologických ukazatelích.

Existuje však ještě opačná situace, kdy zkoumaná oblast je uváděna pouze prostřednictvím ukazatelů, což svědčí o tom, že byla nedostatečně propracována teoreticky. Tak například nejsou potřebné teoretické pojmy různého stupně pro činnost účast na řízení. V dané etapě výzkumů, kdy výzkumný objekt — způsob života — se teprve začíná rýsovat a zkoumat, je zavedení celého úseku zkoumané skutečnosti

prostřednictvím ukazatelů, tj. bez teoretických pojmů, zcela zákonitě. Po dalším zdokonalení teorie a praxe bude možné tuto mezeru postupně zaplnit a odstranit.

Literatura

KOLEKTIV: Životní způsob v zemědělství. Československá sociologická společnost při ČSAV, Praha 1977.

KOLEKTIV: Plán sociálně-ekonomického rozvoje OP Státní statky Sokolov na léta 1976—1980. Sokolov, 1976.

KOLEKTIV: Životní úroveň — studie, zprávy, informace, překlady. 1976, č. 1-2.

KRÁLOVÁ, M.: Socialistický životní způsob a styl. Institut řízení, Praha 1973.

RYVKINA, R. V.: Systém ukazatelů způsobu života u vesnického obyvatelstva. In: Sbor. věd. Pr. AVSSSR, Novosibirsk 1976.

Došlo dne 17. 12. 1979

КРУЧЕК, З. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Методические вопросы создания системы показателей планирования социального развития. Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (11) : 3-12.

В настоящее время, когда приближается к концу экспериментальное обследование планирования социального развития, интенсивно разрабатывается окончательный проект включения планирования социального развития в систему планового управления сельским хозяйством на седьмую пятилетку. Основным вопросом является, главным образом выбор оптимальных и пригодных показателей отражающих социальное развитие и также разработка системы ориентировочных нормативов и выбранным показателям. С этой точки зрения система показателей планирования социального развития является предметом широкого интереса теории и практики. Существующая работа показывает, что речь идет о сложной задаче, окончательное рациональное решение которой можно ожидать лишь после приобретения опыта и результатов обследования в сельском пятилетнем плане. При решении задачи автор использует разные способы решения. В представленной статье автор основывается на таком понятии системы показателей, когда окончательным целевым показателем социального развития является способ жизни, который состоит из пяти основных компонентов: работы в общественном производстве, сферы повышения квалификации, сферы свободного и внеабочего времени, участия в управлении и самоуправлении и сферы семейной жизни. На данном этапе, когда целевой показатель способа жизни комплексно еще не исследован, существуют, однако, еще в предлагаемой системе незанятые места, которые необходимо постепенно устранять путем улучшения теории и практики социального управления и планирования.

социальное управление; социальное планирование; составление и конструкция показателей; сельскохозяйственное предприятие

KRŮČEK, Z. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *Methodical Problems of Forming the System of Indicators in Planning the Social Development*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (1) : 3-12.

In the present period when the experimental checking of the social development planning on the whole ends, a definite proposal of incorporating the planning of social development into the system of the planned control and management of agriculture for the seventh five-year plan is being intensively worked out. The principal problem is the selection of optimal and suitable indicators depicting social development, and further elaboration of the system of the orientation norms for the selected indicators. From these aspects, the system of indicators for planning the social development is an object of interest of both theory and practice. The current works indicate that this is a complicated task, and its final rational solution can be expected only after experience and results reached during the seventh five-year plan. When solving the task, the authors apply different solutions. The presented contribution is based on such a conception of the indicators system where the target social development indicator is the way of living, created by five main components: work in social production, the increasing of qualifications, free and outside-work

time, participation in management and autonomy, and family life. In the given stage of research where the target indicator, the way of living, is not yet completely investigated, there still exist unmapped areas in the proposed system; they should be removed through improved theory and practice of social management and planning.

social management; social planning; formation and construction of indicators; agricultural enterprise

KRŮČEK, Z. (Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha): *Methodische Fragen zur Bildung des Systems der Kennziffern für die Planung der sozialen Entwicklung*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (1) : 3-12.

In der gegenwärtigen Etappe, wo die experimentale Überprüfung der Planung der sozialen Entwicklung zu Ende geht, wird intensiv an dem endgültigen Entwurf der Eingliederung der Planung der sozialen Entwicklung in das System der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft für den siebenten Fünfjahrplan gearbeitet. Die grundlegende Frage ist vor allem die Auswahl der optimalen und geeigneten Kennziffern, die die soziale Entwicklung erfassen, und ferner die Erarbeitung eines Systems der Orientationsnormative zu den einzelnen gewählten Kennziffern. Vom diesen Gesichtspunkt aus ist das System der Kennziffern für die Planung der sozialen Entwicklung Gegenstand eines breiten Interesses der Theorie und Praxis. Die bisherigen Arbeiten zeigen, daß es sich um eine komplizierte Aufgabe handelt, deren finale rationale Lösung erst nach den Erfahrungen und Ergebnissen der Überprüfungen im siebenten Fünfjahrplan in Frage kommt. Bei der Lösung dieser Aufgabe machen die Autoren verschiedene Lösungsmethoden geltend. In der vorliegenden Arbeit geht man von der Auffassung des Systems der einzelnen Kennziffern aus, in der die finale Zielkennziffer der sozialen Entwicklung die Lebensweise ist, die durch fünf Hauptkomponenten gebildet wird: Arbeit in der gesellschaftlichen Produktion, Erhöhung der Qualifizierung, Freizeit, Teilnahme an der Leitung und Selbstverwaltung, Familienleben. In der gegebenen Forschungsetappe, wo die Zielkennziffer „Die Lebensweise“ noch nicht restlos überprüft ist, gibt es in dem vorgeschlagenen System unbedeckte Stellen, die systematisch zu beseitigen sind, wobei diese Beseitigung Hand in Hand mit der Vervollkommnung der Theorie und Praxis der sozialen Leitung und Planung gehen muß.

soziale Leitung; soziale Planung; Bildung und Konstruktion der Kennziffern; landwirtschaftlicher Betrieb

Adresa autora:

Ing. Zdeněk Krůček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1
